

Examen VWO 2009

tijdvak 1
woensdag 3 juni
9.00 - 12.00 uur

maatschappijleer

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 35 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 85 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, dan wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 De media en de positie van Wilders

Bij deze opgave horen de teksten 1 en 2 uit het bronnenboekje.

Inleiding

In augustus 2007 publiceerde *de Volkskrant* een ingezonden brief van Geert Wilders. De partijleider van de Partij voor de Vrijheid (PVV) schrijft hierin dat de Koran verboden moet worden. Die ingezonden brief zorgde voor veel ophef.

Lees de regels 1 tot en met 54 van tekst 1.

De brief van Wilders werd geweigerd door de redactie van *NRC Handelsblad* (regels 15-26). *De Volkskrant* plaatste het stuk van Wilders wel (regels 27-28). Van Doorn vindt dat deze krant zich een forum toont voor anti-islamactivisten. Ter verdediging kan de redactie van *de Volkskrant* aanvoeren dat zij zich ten aanzien van de berichtgeving over de brief van Wilders aan een bepaalde journalistieke regel heeft gehouden.

- 2p 1 Met welke journalistieke regel kan de redactie haar besluit verdedigen om het stuk van Wilders wel te plaatsen?
Leg uit hoe blijkt dat de redactie zich aan deze regel heeft gehouden.

NRC Handelsblad weigerde het artikel van Wilders te plaatsen, terwijl *de Volkskrant* het wel plaatste. De **redactie** bepaalt of een artikel al dan niet geplaatst wordt, niet de directie.

- 2p 2 In welk document is de relatie tussen de redactie en de directie vastgelegd en welk belang heeft de redactie daarbij?

De Volkskrant en *NRC Handelsblad* worden beschouwd als kwaliteitskranten.

- 2p 3 Geef twee inhoudelijke kenmerken van kwaliteitskranten.

- 2p 4 Waarin verschillen *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant*? Noem een verschil in politieke kleur of identiteit.

Lees de regels 55 tot en met 80.

Als voorbeelden van politieke kleuring noemt Van Doorn de opinieweekbladen *Elsevier* en *De Groene Amsterdammer*.

- 2p 5 Welke politieke kleur wordt in het algemeen toegeschreven aan *Elsevier* en welke politieke kleur aan *De Groene Amsterdammer*?

Van Doorn zegt dat de kleuring van kranten en weekbladen veel minder uitgesproken is dan ongeveer een halve eeuw geleden (zie de regels 72-75).

- 2p 6 Door welke sociaal-culturele ontwikkeling is deze kleuring minder uitgesproken geworden? Licht je antwoord toe.

Lees de regels 81 tot en met 111.

De schrijver van dit artikel socioloog J.A.A. van Doorn ziet bij het al dan niet plaatsen van sterk afwijkende meningen in de krant een andere taak van de pers dan politicoloog Fennema. Fennema benadrukt de informerende functie van de media/pers. Van Doorn benadrukt andere maatschappelijke functies van de media.

- 4p **7** Welke andere maatschappelijke functies van de media benadrukt Van Doorn? Noem er twee en leg elke functie uit.

Maak gebruik van tekst 1.

Er ontstond een debat over de vraag welke selectiecriteria krantenredacties dienen te hanteren bij zeer betwistbare opinies (zie de regels 40-45).

Krantenredacties maken elke dag een selectie van het nieuws. Dit gebeurt aan de hand van verschillende criteria zoals de actualiteit of de gebeurtenissen vinden dichtbij plaats.

- 2p **8** Welke andere selectiecriteria hebben voor de redactie van *de Volkskrant* de doorslag gegeven om het artikel van Wilders te plaatsen? Noem er twee en geef bij ieder criterium een voorbeeld uit of naar aanleiding van tekst 1.

De ophef en discussie in de pers over de uitspraken van Wilders over de islam staan niet op zichzelf. Tekst 2 bespreekt het onderzoek van communicatiewetenschapper Vliegenthart naar de invloed van de berichtgeving over integratie op de populariteit van anti-immigratiepartijen. Vliegenthart heeft voor zijn onderzoek duizenden krantenberichten tussen 1995 en 2006 geanalyseerd.

De vragen 9 tot en met 13 hebben betrekking op het onderzoek in tekst 2.

Lees tekst 2.

- 2p **9** Wat is in het onderzoek van Vliegenthart de afhankelijke variabele? Noem ook de twee onafhankelijke variabelen.

- 2p **10** Formuleer de hypothese die ten grondslag heeft gelegen aan dit onderzoek.

Het onderzoek van Vliegenthart betreft een analyse van de inhoud van krantenberichten. Zie de regels 14-16. Wetenschappelijk onderzoek moet voldoen aan de eis van betrouwbaarheid.

- 1p **11** Wat houdt de eis van betrouwbaarheid in voor het doen van onderzoek?

Vliegenthart laat zien dat de inhoud van de krantenartikelen over integratie erg is veranderd tussen 1995 en 2006. Je zou in dit verband kunnen spreken van een veranderd mediaframe.

- 2p **12** Leg uit dat er in de berichtgeving over integratie sprake is van een veranderd mediaframe. Geef eerst een definitie van het begrip mediaframe.

- Over de invloed van de media bestaan verschillende theorieën. Eén daarvan is de agendasettingtheorie. De framingtheorie is daar weer uit voortgekomen.
- 3p 13 Leg uit dat onderzoeker Vliegenthart bij de opzet van zijn onderzoek **niet** uitgegaan is van de oorspronkelijke agendasettingtheorie. Geef eerst een beschrijving van deze theorie.

Opgave 2 Strafrecht en volkswil

Bij deze opgave hoort tekst 3 uit het bronnenboekje.

Inleiding

In het blad 'Justitiële Verkenningen' verscheen in april 2007 een artikel van prof. mr. C. Kelk, hoogleraar straf(proces)recht en penitentiair recht te Utrecht. In dit artikel brengt hij enkele recente ontwikkelingen in het strafrecht in verband met het gedachtegoed van Pim Fortuyn. Tekst 3 is een sterk ingekorte weergave van dit artikel.

Lees de regels 1 tot en met 34 van tekst 3.

De politieke denkbeelden en de manier van optreden van Fortuyn kunnen deels getypeerd worden als populistisch. In de tekst zijn twee kenmerken van populisme te herkennen.

- 2p 14 Noem twee kenmerken van populisme. Geef per kenmerk een citaat uit de tekst waarin dit kenmerk te herkennen is.

De toenemende populariteit van Fortuyn had ook te maken met knelpunten in het proces van politieke besluitvorming in Nederland, vooral op het vlak van de representativiteit.

- 2p 15 Leg uit dat de populariteit van Fortuyn gezien kan worden als een reactie op de gebrekkige representativiteit in het politieke systeem.

Lees de regels 35 tot en met 47.

Het tekstfragment gaat over de roep om meer participatie van leken in de strafrechtspraak. Je kunt daarbij denken aan juryrechtspraak. In veel landen waaronder de VS en België, bestaat juryrechtspraak. Nederland kent geen systeem van juryrechtspraak.

- 4p 16 Noem twee argumenten voor en twee argumenten tegen juryrechtspraak.

Lees de regels 48 tot en met 57.

Politieke partijen zouden de opmerkingen van professor Kelk over het niet negeren en schofferen van de stem van het volk in een democratie, serieus kunnen nemen.

- 2p 17 Leg uit welke functies politieke partijen beter zouden moeten uitoefenen indien zij gehoor willen geven aan de vaststelling van Kelk dat de stem van het volk in een democratie niet genegeerd en geschofferd mag worden. Ga uit van twee functies.

Lees de regels 58 tot en met 68.

In de regels 63-64 wordt het legaliteitsbeginsel genoemd.

- 2p **18** Wat houdt het legaliteitsbeginsel in?
Leg uit dat dit beginsel een belangrijk kenmerk is van de rechtsstaat.

Lees de regels 70 tot en met 88.

De positie van het slachtoffer heeft in het strafrecht (en in de wet) meer erkenning gekregen (regels 74-76).

- 2p **19** Geef daarvan twee voorbeelden.

Hoogleraar Kelk geeft aan dat de laatste jaren door de wetgever vele nieuwe strafbepalingen zijn ingevoerd, het aantal straffen en maatregelen is uitgebreid of verzaard (regels 80-88).

- 6p **20** Beschrijf met behulp van drie fasen van het systeemmodel van politieke besluitvorming hoe de aanpassing van de strafwetgeving kan zijn verlopen. Betrek in je beschrijving per fase één actor die bij die fase betrokken is.

Lees de regels 89-105.

In de laatste paragraaf heeft hoogleraar Kelk het over de veiligheids- en risicomaatschappij. De gedachte is verspreid dat de burgers geen risico mogen lopen en dat de overheid er alles aan moet doen om de veiligheid van de burgers te garanderen. Het gaat hierbij niet alleen om verzwaring van de straffen of verharding van de sanctietoemeting.

De gedachte van de veiligheids- en risicomaatschappij raakt de discussie over het dilemma van de rechtsstaat.

- 3p **21** Wat houdt het dilemma van de rechtsstaat in?
Leg uit dat dit dilemma optreedt bij het ontstaan van de veiligheids- en risicomaatschappij.

Zie de regels 102-105.

De Hoge Raad heeft een uitspraak van het Hof Den Haag afgekeurd.

- 2p **22** Leg uit dat het terecht is dat de Hoge Raad de combinatie van een levenslange gevangenisstraf met tbs heeft afgekeurd.
Betrekt in je antwoord:
– één van de doelen van straffen;
– één doel van tbs.

Uitspraken van de Hoge Raad zijn van groot gewicht voor toekomstige zaken. Dit heeft te maken met de taak die de Hoge Raad in het Nederlandse rechtssysteem heeft.

- 2p **23** Wat is de taak van de Hoge Raad in ons rechtssysteem en wat is de betekenis van uitspraken van de Hoge Raad voor toekomstige rechtszaken?

Opgave 3 Criminele loopbaan

Inleiding

In 2006 verscheen op www.kennislink.nl een artikel over een onderzoek naar recidivisten met als titel 'Ook doorgewinterde criminelen kunnen veranderen.' De onderzoekers Paul Nieuwbeerta en Arjan Blokland bouwden een dataset op met gegevens over criminele loopbanen in de periode 1977-2003. Daarmee kan de recidive van crimineel gedrag op de lange termijn, de aard van de gepleegde delicten en het effect van bepaalde levensgebeurtenissen op de recidive worden onderzocht. De belangrijkste boodschap die uit de analyses naar voren komt, is dat er ruimte voor verandering in gedrag blijkt te zijn.

bron: Laura Vlasblom – Ook doorgewinterde criminelen kunnen veranderen. Kennislink.nl, 10 januari 2006

Het eerste gedeelte van het verslag van het onderzoek gaat over de mate van recidive. Voor ruim een derde van de daders geldt dat zij tijdens de adolescentie een piek in crimineel gedrag vertonen, waarna de veroordelingsfrequentie afneemt.

Voor de piek in crimineel gedrag in de adolescentieperiode zijn verschillende verklaringen mogelijk waaronder sociaalpsychologische verklaringen die verband houden met de invloed van de groep op crimineel gedrag.

- 2p **24** Geef een sociaal-psychologische verklaring voor de kans dat adolescenten in groepsverband eerder crimineel gedrag vertonen.

Het blijkt dat slechts een zeer klein gedeelte van de onderzoeksgroep na de adolescentiefase recidiveert. Over deze groep wordt in het artikel gezegd: "Anders dan je zou verwachten, blijkt dat deze kleine groep niet door gewelddadige criminaliteit, maar eerder door vermogensdelicten wordt gekarakteriseerd." Burgers hebben in het algemeen een beeld van criminaliteit dat niet strookt met de werkelijkheid. Als verklaring voor het vertekende beeld wordt vaak verwezen naar de berichtgeving over criminaliteit.

- 2p **25** Leg uit hoe de berichtgeving door de massamedia over criminaliteit kan bijdragen aan een vertekend beeld van criminaliteit bij burgers.

Het onderzoek van Blokland geeft sterke aanwijzingen dat achter dit persistente dadertype vaak een drugsverslaving schuilgaat. Hij vraagt zich af hoe je als samenleving met dit gegeven moet omgaan. "Amerikaanse onderzoekers vragen ons op congressen waarom mensen die zo vaak worden veroordeeld, niet voor langere tijd in de gevangenis belanden, zoals in Amerika zou gebeuren. Hier worden mensen relatief veel minder zwaar en lang gestraft, juist omdat het van die relatief eenvoudige vermogensdelicten zijn. Amerikanen vinden dat vreemd, maar je zou je ook kunnen afvragen waarom in Amerika dit type daders zo lang de gevangenis in gaat. Het lijkt immers of we hier te maken hebben met een medisch of gezondheidsprobleem – een conditie waar mensen misschien wel op een andere manier aan geholpen moeten worden dan door een langdurige gevangenisstraf. Dus wat vreemd is, hangt maar net af van welke bril je opzet."

De Amerikaanse samenleving kenmerkt zich kennelijk door een andere opvatting over straffen en het strafrecht dan de Nederlandse samenleving. In het denken over straffen zijn twee denkrichtingen te onderscheiden: de Klassieke School en de Moderne Richting.

- 4p **26** Leg uit bij welke denkrichting de Amerikaanse opvatting beter past en bij welke denkrichting de Nederlandse opvatting.

“Het onderzoek naar de effecten van bepaalde levensomstandigheden heeft een leuke uitkomst opgeleverd: in de steekproef vermindert trouwen de kans om veroordeeld te worden met de helft!

Het positieve nieuws schuilt vooral in de bevinding dat dit trouweffect ook geldt voor de groep met een vroege start in delinquentie en de daarmee vaak samenhangende lange criminele loopbaan. Deze groep die je bij voorbaat als hopeloos zou bestempelen, blijkt toch een vermogen tot verandering in zich te hebben.” (*artikel van Laura Vlasblom*)

Bovenstaande conclusie is in lijn met een sociologische theorie over oorzaken van crimineel gedrag.

- 3p **27** Verklaar met behulp van deze sociologische theorie dat trouwen de kans op crimineel gedrag aanzienlijk verkleint. Vermeld eerst de naam van deze theorie.

Opgave 4 Verbeter het parlement

Bij deze opgave hoort tekst 4 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Vanaf de jaren zestig is politieke vernieuwing een terugkerend thema in het publieke debat. Deze opgave is gebaseerd op een artikel van oud-Eerste-Kamerlid en hoogleraar W. Witteveen op de opiniepagina van *NRC Handelsblad* van 12 mei 2007. In zijn artikel gaat professor Witteveen in op de sterke en zwakke kanten van de Eerste en de Tweede Kamer en pleit aan het slot van zijn betoog voor een aantal oplossingen. Tekst 4 is een sterk verkorte versie van zijn artikel. Slechts enkele onderdelen zijn hier weergegeven.

Lees de regels 1 tot en met 16 van tekst 4.

Voor deze kloof zijn verschillende oorzaken aan te voeren. Zo kan kritisch gekeken worden naar het functioneren van de overheidsbureaucratie.

- 4p **28** Beschrijf twee knelpunten in het functioneren van de overheidsbureaucratie die de door de Rekenkamer geconstateerde kloof tussen beleid en uitvoering kunnen verklaren.

Lees de regels 17 tot en met 27.

- 2p **29** Noem twee argumenten voor de bewering dat het politieke primaat vooral ligt bij de Tweede en niet bij de Eerste Kamer.

Lees de regels 28 tot en met 43.

Een deel van Witteveens voorstellen heeft betrekking op de verhouding tussen parlement en kabinet. Volgens sommigen is die verhouding te monistisch van aard; zij en ook Witteveen bepleiten meer dualisme.

- 2p **30** Kies twee voorstellen van Witteveen om de positie van de Tweede Kamer te versterken. Leg per voorstel uit dat daarmee een dualistische verhouding tussen parlement en kabinet wordt bevorderd.

Opgave 5 Klimaatverandering en Europees veiligheidsbeleid

Bij deze opgave hoort tekst 5 uit het bronnenboekje.

Lees tekst 5.

De EU heeft sinds 1992 als taak het formuleren en uitvoeren van een gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid. De samenwerking en besluitvorming op deze terreinen hebben een intergouvernementeel karakter.

- 1p **31** Wat wordt bedoeld met intergouvernementeel besluitvorming?
- 2p **32** Wat houdt supranationale besluitvorming binnen de Europese Unie in? Geef twee voorbeelden van beleidsterreinen waar overwegend sprake is van supranationale besluitvorming.

De verhoudingen tussen de staten kunnen beschreven worden met behulp van twee begrippen: het klassieke beeld en het post-klassieke beeld van de internationale orde.

De internationale orde is veranderd onder invloed van mondiale problemen zoals de klimaatverandering.

- 2p **33** Leg uit dat de klimaatverandering en de daarmee samenhangende problemen zoals genoemd in tekst 5 de post-klassieke verhoudingen in de internationale orde versterken.

Op het gebied van vrede en veiligheid zijn de Verenigde Naties de belangrijkste internationale organisatie. Helaas zijn de VN vaak onmachtig gebleken effectief bescherming te bieden tegen oorlogsgeweld.

- 3p **34** Welk VN-orgaan neemt besluiten over (al of niet militair) ingrijpen bij (de dreiging van) oorlogsgeweld? Leg uit welk knelpunt zich vaak voordoet bij de besluitvorming van dat orgaan.

Zie de regels 45 tot en met 53.

“Er is ‘dringend actie’ nodig, aldus Solana, om Europa’s belangen te beschermen.” Om de gevolgen van klimaatverandering tegen te gaan, is niet alleen een ander veiligheidsbeleid nodig. De Europese Commissie is met ambitieuze doelstellingen gekomen om de klimaatverandering terug te dringen. De EU heeft zich ertoe verplicht de uitstoot van koolstof in de EU in 2008-2012 in vergelijking met 1990 met 8 procent te verminderen. Na 2008-2012 wil de EU de broeikasgassen met nog eens 20 procent terugdringen, en zelfs met 30 procent indien de andere landen haar voorbeeld volgen.” (*bron: Rapport “De EU in de wereld; Het buitenlandse beleid van de Europese Unie. juni 2007; www.ec.europa.nl*)

Het realiseren van bovenstaande doelstellingen zal moeilijk zijn. Eén van de belemmeringen voor een effectief klimaatbeleid is het ‘prisoner’s dilemma’.

3p **35** Leg met behulp van het ‘prisoner’s dilemma’ uit hoe het komt dat een effectief beleid om klimaatverandering tegen te gaan, moeizaam te realiseren zal zijn.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.